«Ишьақәсырӷәӷәоит»
Аԥсны Аҳәынҭқарра Аҵареи
абызшәатә политикеи рминистр

И.С. Габлиа

«15» 2022 ш.

Аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы аҵаҩцәа рдырракәеи рылшаракәеи рыхәшьара, атетрадқәа реиҿкаара ирызку аԥҟаракәа

2022–2023 аҵ.аш.

Ахқәа

1. Аԥсуа бызшәазы атетрадқәа реиҿкаашьеи реиқәыршәашьеи 3
2. Атетрадқәа ишрықәыҩтәу 4
3. Аԥышәаратә-ҩратә усумҭа ахарҭәаашьа....4
4. Аконтрольтә усумҭа аиҿкаашьа 5
5. Аконтрольтә усурақәа аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы 7
6. Аԥсуа бызшәазы ҿырҳәалатәи аҭак ахәшьара 8
7. Адиктантқәа рҭаӡара, рыхәшьара....8
8. Адиктант аҩраан иқәыргылатәу ахәшьарақәа ихадоу рыкритериақәа 10
9. Ахыҭҳәаақәеи аиҭаҳәақәеи рҭаӡара, рыхәшьара....12
10. Аконтрольтә усурақәа рыхкқәеи рхыԥхьаӡареи аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы....15
11. Ахыҭҳәаақәеи аиҭаҳәақәеи рыхәшьарақәа ихадоу рыкритериақәа 15
12. Акласстә арҵаратә усурақәа рыхәшьара 17
13. Аихшьалатә хәшьарақәа рықәыргылара 18
14. Аҩратә усурақәа рҭаӡара 18
15. Аужьратә классқәа рҟны аиҭаҳәа ахыҭҳәаа аелементқәа аҵҵаны аҩразы....19
16. Аҩратә усумҭақәа рыриашараан агхақәа шарбатәу....21
17. Аԥхьашьа атехника анормақәа....21

Аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы атетрадқәа реиҿкааразы адҵақәа
(5-11 аклассқәа)

5-11 акласс аҵаҩцәа ирымазароуп:

- аԥсуа бызшәазы акласстәи аҩныҟатәи аусуракәа ирызку ԥштәык змоу ҩ– тетрадк (№1, №2) (5-9 аклсскәа);
- аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы аконтрольтә усуракәа ирызку тетрадк, аҩныҟатәи аконтрольтә усуракәа ирызку - тетрадк;
- аԥсуа литературазы атетрад (азеиԥш 48 ма 96 бӷьыц змоу ацәаҳәа зылдоу атетрад);

1. *Аԥсуа бызшәазы атетрадқәа реиҿкаашьеи реиқәыршәаашьеи*

Аԥсуа бызшәазы атетрадқәа ыҟазароуп ҩба. Акы – арҵаҩы игоит агәаҭаразы, аҩбатәи – аҵаҩы инапаҿы иҟоуп (5-9 акласскәа).

Ацәаҳәа зылдоу атетрад 18 бӷьыц иреиҳамкәа иҟазароуп.

Аҵаҩцәа атетрадқәа рҿы рыҩраан иқәныҟәароуп азеиԥш ԥҟаракәа:

- Рнапҩымҭа еилфаҿа, еилырганы иҩызароуп;
- 5-тәи акласс инаркны 11-тәи акласс аҟынӡа арҵаҩы аҵаҩы икультуратә ҩра дацклаԥшлароуп.
- Аиаҵәа ԥштәы змоу аҩыга рхы иадырхәароуп.
- Ажәақәа рыҵшьраан, иара убас адҵақәа адыргақәа рыла рарбараан акарандашь, ма ашьац ԥштәы змоу аҩыга, нас, иаҭаххозар, аҵәаӷәага рхы иадырхәароуп.
- Атетрад аҩнуҵҟатәи адәахьтәи ацәаҳәа ҟаԥшь рылдазароуп (5-11 акласскәа).
- Аԥсуа бызшәа атетрад аҿы амзеи арыцхәи ажәала иҩызароуп (Цәыббрамза акы), иара убас аусура ахьымҩаԥысуа аҭыԥ (Акласстә усура. Аҩныҟатәи адҵа).
- Аурок атема ҳаҩуеит, аха ажәа «атема» аҩра аҭахӡам.
- Аҩратә усура хкқәа (адиктант, аиҭаҳәа, ахыҭҳәаа...) рыхьӡқәа ацәаҳәа ҿыц аҿы иҩлатәуп.
- Иарбан ҽаршьцылароу (5-тәи аҽаршьцылара), иарбан усхку имҩаԥгахо (зҵаара-ҭакла аусура, ахҩылаара, аплан, аконспект, ахалатә усура ...) азгәаҭазароуп.
- Хыхь еиқәыԥхьаӡоу анҵамҭақәа нбан дула ацәаҳәа агәҭаны иҩызароуп, акәаԥқәа рыргылара аҭахӡам.

Аҿырԥштәы:

Цәыббрамза жәохә
Акласстә усура
Ахьызҟа азеиԥш еилкаара
Ахалатә усура
28-тәи аҽаршьцылара

- Еиқәыԥхьаӡоу анҵамҭақәа рыбжьара ацәаҳәа бжьажьтәым.
- Ацәаҳәа ҿыц аҿы аҩраан абзац азгәаҭатәуп.
- Ажәа аиагашьа аԥҟаракәа рхархәарала ацәаҳәа аҵыхәанӡа иҩлатәуп.
- Акласстә усуракәеи аҩныҟатәи адҵақәеи рыбжьара ҩ-цәаҳәак бжьажьны ахԥатәи ацәаҳәаҿы иҩлатәуп.
- Адаҟьа ҿыц аҿы аҩратә усуракәа хыхьтәи актәи ацәаҳәа инаркны иалагатәуп, аҵыхәтәантәи ацәаҳәа аҟынӡа иҩызароуп.
- Аҵаҩы игхакәа ҩыгала ириашозароуп. Ииашамкәа иҩу анбан ма аҿарҵәи ҵәаӷәатәуп. Ажәа ма аҳәоу иҵәаӷәатәуп цәаҳәак ала. Ииашам анбан, ажәа, аҳәоу ахыцкәа ирҭактәым. Иҵәаӷәоу, иаҭаххозар, иақәыҩтәуп.. Ҩыгада ариашагақәа рхархәара ҟалаӡом.

- Атетрадқәа зегьы еиԥшны ирықәҩызароуп.

2. *Атетрадқәа ишрықәыҩтәу*

Атетрад *акласстәи аҩныҟатәи аусуракәа ирызку* *аԥсуа бызшәазы* *Н.А. Лакоба ихьӡ зху Аҟәатәи абжьаратәи* *Ашьхарыуаа рышкол №10* *8 -а акласс аҵаҩы* *Ажәла, ахьӡ (акәаԥ ҳаргылаӡом)*	*Атетрад* *аԥсуа литературазы* *Б.У. Шьынқәба ихьӡ зху Аҟәатәи* *абжьаратә школ №1* *10-тәи акласс аҵаҩы* *Ажәла, ахьӡ (акәаԥ ҳаргылаӡом)*
Атетрад *аконтрольтә усуракәа ирызку* *аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы* *Н.А. Лакоба ихьӡ зху Гәдоуҭатәи абжьаратә* *школ №1* *9-б акласс аҵаҩы* *Ажәла, ахьӡ (акәаԥ ҳаргылаӡом)*	*Атетрад* *аҩныҟатәи аконтрольтә усуракәа ирызку* *аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы* *Д. Гәлиа ихьӡ зху Аҟәатәи абжьаратә школ* *№4* *11-тәи акласс аҵаҩы* *Ажәла, ахьӡ (акәаԥ ҳаргылаӡом)*

3. *Аԥышәаратә-ҩратә усумҭа ахарҭәаашьа*

Ихарҭәаам абжьаратә азеиԥшҭара аттестат аиуразы
аԥышәаратә-ҩратә усура аԥсуа бызшәазы
Кь. Чачхалиа ихьӡ зху Ҭҟәарчалтәи абжьаратә школ №5
9-тәи акласс аҵаҩы
Шамба Лана

Ихарҭәаау абжьаратә азеиԥшҭара аттестат аиуразы
аԥышәаратә-ҩратә усура *аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы*
Гәылрыԥшьтәи абжьаратә школ
11-тәи акласс аҵаҩы
Аршба Амра

Азгәаҭа: ***аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы*** **ҳәа ихарҭәаатәуп аԥышәаратә-ҩратә усумҭа, аиҭаҳәа атекст асахьаркыратә литература аҟынтә иаагазар.**

Ихарҭәаау абжьаратә азеиԥшҭара аттестат аиуразы
аԥышәаратә-ҩратә усура *аԥсуа бызшәазы*
Гагратәи абжьаратә школ №1
амедаль аиуразы иқәгылоу 11-тәи акласс аҵаҩы
Мықәба Адгәыр

Азгәаҭа: ***аԥсуа бызшәазы*** **ҳәа ихарҭәаатәуп аԥышәаратә-ҩратә усумҭа, аиҭаҳәа идырым атекст аҟынтә иаагазар.**

4. Аконтрольтә усумҭа аиҿкаашьа

Цәыббрамза хәба
Аусура № 1
Адиктант
Аҟәа

Аҩрадырразы: 5 (даара ибзиоуп)

6.09. 2022ш.
(анапынҵа)

Жьҭаарамза фба
Аихшьалатә усура №2
Адиктант
Агәҭыха

Адҵа:

Аҩрадырразы: 4 (ибзиоуп)
Адҵазы: 3 (хар амам)

07.10. 2022ш.
(анапынҵа)

Абҵарамза жәаба
Аусура №3
Аиҭаҳәа
Агәыҕра

Адҵа:

Аҵаки ажәаҳәеи рзы: 3 (хар амам)
Аԥрадырразы: 2 (ихәартам)

11. 12. 2022 ш.
(анапынҵа)

Пхынҷкәынмза ааба
Аусура №4
Аиҭаҳәа
Алашә ибжьы

Аҵаки ажәаҳәеи рзы: 3 (хар амам)
Аԥрадырразы: 2 (ихәартам)

08. 12. 2022ш.
(анапынҵа)

Жәабранмза жәохә
Аусура №5
Ахыҭҳәаа
Ҳбызшәа аԥеиԥш аҿар ҳнапы иануп

Аҵаки ажәаҳәеи рзы: 5 (даара ибзиоуп)
Аԥрадырразы: 5 (даара ибзиоуп)

20. 12. 2022ш.
(анапынҵа)

Азгәаҭа:

Аԥышәаракәа рыԥраан аҵаԥы иоузар ахәшьаракәа 5/5, ма 2/2, ахәшьаракәа ыҟәургылаанӡа, хымԥада, арецензиа аԥра аҭахуп.

Ахәшьаракәа рышьҭахь:

Аԥышәаратә комиссиа ахантәаҩы: *Д.И. Ҭарба*

Аԥышәара здызкыло: *Л.М. Аршба*

Ассистентцәа: *Б.Н. Шамба*

З.Д. Кәыҵниа

5. Аконтрольтә усурақәа аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы

Аҩратә аконтрольтә усурақәа аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы имҩаԥгатәуп изхысуа атемақәа рыла. Аихшьалатә аконтрольтә усура мҩаԥгатәуп изхысыз ашьақәырӷәӷәаразы.

Ашықәсан имҩаԥгахо аҩратә аконтрольтә усурақәа рыграфик азышьақәыргылатәуп.

18 бӷьыц иҟоу ԥштәык змоу атетрадқәа рызкызароуп аконтрольтә усурақәа аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы: акы – акласстә аконтрольтә усурақәа ирызку, аҩбатәи – аҩныҟатәи аконтрольтә усурақәа ирызку. Шықәсык атетрадқәа ашкол аҿы ишьҭазароуп.

Аконтрольтә усурақәа рышьҭахь имҩаԥгатәуп агхақәа аус рыдулара аконтрольтә тетрадқәа рҿы (5–9 акл).

Аконтрольтә усурақәа рхыԥхьаӡара аилкааразы аномерқәа рымазароуп (№1, №2...).

5-11-тәи аклассқәа рҿы аконтрольтә диктантқәа анаҩстәи аурок азы ириашазароуп.

5-11-тәи аклассқәа рҿы аиҭаҳәақәеи ахыҭҳәаақәеи мчыбжьык аҩнуҵҟала ириашазароуп.

Аусурақәа рыриашараан арҵаҩы дрықәныҟәароуп абарҭ аԥҟарақәа:

– 5-7-тәи аклассқәа рҿы аконтрольтә усурақәа рыриашараан аҵаҩы ииашамкәа иҩыз анбани ма ааҭгыларатә дыргеи ҟаԥшьыла иҵәаӷәатәуп, уи аҭыԥан ииашоу анбан ма аақгыларатә дырга ақәыҩтәуп;

– 8-11-тәи аклассқәа рҿы аҵаҩы ииашамкәа иҩыз анбани ма аақгыларатә дыргеи ҟаԥшьыла иаҵшьтәуп, агха шимоу ала атетрад аҵәаҳәа ҟаԥшь аҟны иалкаатәуп;

– ажәаҳәаҿы иҟаҵазар агха, цәаҳәа хәахәала иаҵшьтәуп.

– 8-11-тәи аклассқәа рҿы иԥсыҽу аҵаҩцәа русурақәа рыриашараан ииашамкәа иҩу анбани ма аақгыларатә дыргеи ҟаԥшьыла иҵәаӷәатәуп, уи аҭыԥан ииашоу анбан ма аақгыларатә дырга ақәыҩтәуп;

Адҵа зцу адиктантқәа рҿы ҩ-хәшьарак ықәыргылатәуп: акы – аҩрадырразы, аҩбатәи – аграмматикатә дҵазы.

Идырым атекст ала иҩу аиҭаҳәақәеи зхы иақәиҭу ахыҭҳәаақәеи рҿы ҩ-хәшьарак ықәыргылатәуп: акы – аҵаки ажәаҳәеи рзы (атема аартра алшареи, астиль мԥсахкәа аҵакы аарԥшраҟны абызшәа алшарақәа рхархәашьеи, абызшәатә нормақәеи аграмматикатә ԥҟарақәеи рхархәашьеи рзы), аҩбатәи – аҩрадырразы. Аҩ-хәшьарак абызшәахьы ицоит, ажурнал аҿы абызшәаҿы иқәыргылатәуп (5/5).

Изхысуа алитература аҟынтә иаагоу аиҭаҳәақәеи ахыҭҳәаақәеи рҿы ҩ-хәшьарак ықәыргылатәуп: акы – аҵаки ажәаҳәеи рзы, аҩбатәи – аҩрадырразы. Актәи ахәшьара – алитературахь ицоит, аҩбатәи – абызшәахьы. Аҩ-хәшьарак ажурнал аҿы алитератураҿы иқәыргылатәуп (5/5), аха аҩбатәи ахәшьара, аҩрадырразы, абызшәахьы иԥхьаӡатәуп.

Аклассстәи аҩныҟатәи аҩратә усуракәа раан арҵаҩы иаликааз аусумҭакәа рыхәшьаракәа акласстә журнал аҿы иқәиргылар ҟалоит.

Азгәаҭа:

Аконтрольтә усуракәа ажурнал аҿы иарбатәуп абас:
Аконтрольтә усура №1. Адиктант.
Аконтрольтә усура №2. Аиҭаҳәа...
Аконтрольтә усура №3.Ахыҭҳәаа...
Аҩныҟатәи аконтрольтә усура №4. Ахыҭҳәаа ...
Аусуракәа рхыԥхьаӡара еишьҭагыланы ицароуп.

6. Аԥсуа бызшәазы ҿырҳәалатәи аҭак ахәшьара

Аԥсуа бызшәазы ҿырҳәалатәи аҭак ахәшьаразы ирықәныҟәатәуп абарҭ акритериақәа:

- Ииашаны аҭак нагӡаны ихарҭәааны аҟаҵара;
- аԥҟаракәа ргәынкылара, урҭ апрактикаҟны рхарҳәара;
- рхатәы ҿырԥштәқәа раагарала рдырра ашьақәырӷәӷәара.
- Аматериал агәынкылашьеи аилкаашьеи аҳаракыра агәаҭара;
- алитературатә бызшәа анормақәа инрықәыршәаны аиҭаҳәара;
- аҭак аҟаҵараан ажәаҳәа ашьақәыргылашьа ацклаԥшра.

Ахәшьара «5» ықәыргылахоит, аҵаҩы:
а) аматериал нхарҭәааны еиҭеиҳәазар, абызшәа аԥҟаракәа ииашаны ихы иаирхәазар;
б) аматериал еилкааны, игәаанагарала ишьақәырӷәӷәаны, апрактикаҟны ихы иаирхәазар, арҵага шәҟәы аҟнытә адагьы ихатәы ҿырԥштәқәа раагара илшазар;
в) аматериал ииашаны еишьҭаргыланы, алитературатә бызшәа анормақәа инрықәыршәаны еиҭеиҳәазар.

Ахәшьара «4» ықәыргылахоит, аҵаҩы:
иҟаиҵаз аҭак азы иахәҭоу адырракәа ааирԥшызар, аха 1-2 гха ҟаиҵазар, мамзаргьы иажәаҳәаҿы изгәамҭаз гхакәак ицәцазар.

Ахәшьара «3» ықәыргылахоит, аҵаҩы:
а) иҿаԥхьа иқәгылаз атема еиликаазаргьы, аха аматериал иахьынӡахәҭаз ихарҭәааны аиҭаҳәара илымшазар, аԥҟарагьы инагӡаны изымдыруазар;
б) ихатәы гәаанагаракәа инарҵауланы рырҵабыргра, рышьақәырӷәӷәара анилымшо, ихатәы ҿырԥштәқәа анизаамго;
в) аматериал ииашаны еишьҭаргыланы еиҭеимҳәазар, насгьы иажәаҳәаҿы агхакәа ҟаиҵазар.

Ахәшьара «2» ықәыргылахоит, аҵаҩы:
дызхысыз аматериал абжеиҳарак анизымдыруа; аԥҟаракәеи аҩышьаԥҟаракәеи рҳәараан агха рацәа ҟаиҵазар, еиҿкаамкәа, ихы агәра имго еиҭеиҳәазар.

Ахәшьаракәа «5», «4», «3» ықәыргылатәуп зныктәи аҭак аҵаҩы иҟаиҵаз азы адагьы, аурок ихы шалаирхәыз, аҵаҩцәа зегьы рзы иқәыргылаз азҵаараракәа шаҟа ирацәаны рҭак ҟаиҵаз, идырракәа апрактикаҟны ихы ишаирхәыз, ихатәы ҿырԥштәқәа раагарала иҭак шхеирҭәааз азгәаҭаны.

7. Адиктантқәа рҭаӡара, рыхәшьара

Адиктант – аорфографиеи апунктуациеи рдырра аилкааразы ихадароу ақәратә формоуп.

Адиктант амҩапгараз иаҭахуп зҵакы еизадоу, ҳаамҭазтәи алитературатә бызшәа анорма иақәшәо, зҵакы акласс аҵаҩцәа ирцәыхьанҭам атекст алԥшаара.

Адиктантқәа рҭаӡара:

Акласс	Аконтольтә диктантқәа рҿы ажәақәа рхыԥхьаӡара
5 акл.	90-100
6 акл.	100-110
7 акл.	110-120
8 акл.	120-130
9 акл.	130-140
10 акл.	150-160
11 акл.	170-180

Ажәақәа рыԥхьаӡараан иԥхьаӡатәуп адиктант ахьӡ иалоу ажәақәа, зхала иҟоуи аҵхыраагӡатә ажәақәеи.

Ажәартә диктантқәа рҭаӡара:

Акласс	Ажәартә диктантқәа рҿы ажәақәа рхыԥхьаӡара
5 акл.	15-20
6 акл.	20-25
7 акл.	25-30
8 акл.	30-35
9 акл.	35-40
10 акл.	40-45
11 акл.	45-50

Аҵаҩы дызхысыз ҩышьаԥҟарак шыгәникылаз аилкааразы имҩаԥгахо агәаҭаратә диктант аҭаӡара:

7 акл.	30–35 ажәа
5 акл.	20–25 ажәа
8 акл.	35–40 ажәа
6 акл.	25–30 ажәа
9 акл.	40–45 ажәа

5–11-тәи акласскәа рҿы атемақәа реихшьалараан имҩаԥгатәуп адҵа зцу адиктантқәа.

Аҵарашықәс азы имҩаԥгахо аихшьалатә диктантқәа ирыцзароуп ироуз адыррақәеи ашьцыларақәеи ахьынӡаргәалашәо аазырԥшуа адҵақәа.

Аконтрольтә диктантқәа рзы иалхлатәуп аҵаҩцәа зхысхьоу, ибзианы игәныркылахьоу аматериал зныԥшуа атекстқәа.

Аҵаҩцәа изхысыз атема аихшьаларазы имҩаԥгахо адиктант иацу адҵақәа изхысыз атема иақәшәозароуп.

Адиктант агәаҭараан ириашатәуп, аха гхас иԥхьаӡатәым абарҭ аорфографиатәи апунктуациатәи гхақәа:

- ашколтә программа иалам аԥҟарақәа ирыҵаркуа;
- аҵаҩцәа зхымсыц аҩышьаԥҟарақәа ирыҵаркуа;
- автор ипунктуациа аҷыдарақәа зныԥшуа;
- арҵаҩы аус здимулац, зыриашара уадаҩу ажәақәа рышьаҭақәа ;
- аҵаҩы зҩышьа бзианы идыруа ажәаҿы ицәыбжьахаз анбан азы. (Иаҳҳәап: ажәа «ашкол» ацынхәрас «акол» ҳәа иҩызар);
- аҵаҩы иццакра иахҟьаны имцхәу анбан иҩызар.
- ажәа ааркьаҿны иҩызар;
- анбанқәа рҭыԥ ԥсахны иҩызар (Иаҳҳәап: иларҵеит- иралҵеит…);
- ашьҭыбжь -а - -ы- ацынхәрас иҩызар, уи ԥҟарала ианузмырҽееиуа.

(Иаҳҳәап: раԥхьара–рыԥхьара; ажәжәаҳәа–ажәжәыҳәа, изакәызеи, изакәузеи).

- аҟаҵарба амапкратә форма арбага –м- аҭыԥ аныԥсаху.

(Иаҳҳәап: баламкьысын – бмалакьысын, баламган, бмалаган);

Адиктантқәа рыхәшьараан, хра злам, рацәак грамматикала иузышьақәмыргыло агхақәа ҩба гхак ҳәа иԥхьаӡатәуп.

- ацынгылақәеи, ашьҭыбжьҿырԥш ажәақәеи, ашьҭынгылақәеи еицҵаны, еиҟәыҭханы, ма дефисла иҩызар.
- ажәа аиагара;
- атире ихарҭәаам аҳәоуқәа рҿы;

_ ааҭгыларатә дыргак ацынхәрас даҽа дыргак анургыло.

- еижәлантәу ажәақәа ршьагәыҭ аҟны агха зныкымкәа иуԥылозар, урҭ зегьы гхак ҳәа иԥхьаӡатәуп;

Гхада иҩу, аха аҵаҩы ихатә риашарақәа рхыԥхьаӡара рацәазаргьы, ахәшьара «2» ықәыргылатәым.

Адҵа зцу диктант азы ҩ-хәшьарак ықәыргылатәуп:
Аҩрадырразы: 5 (даара ибзиоуп)
Адҵазы: 4 (ибзиоуп).

Аграмматикатә дҵа анагӡараан аорфографиатә, апунктуациатә гхақәа аҵаҩы ицәцазар, урҭ агхақәа ирхыԥхьаӡалатәуп аҩрадырразы иқәыргылахо ахәшьарахь.

8. Адиктант аҩраан иқәыргылатәу ахәшьарақәа ихадоу рыкритериақәа

	Агхақәа рхыԥхьаӡара
«5» ықәыргылатәуп	– гхада иҩызар; – хра злам орфографиатә гхак ыҟазар; – пунктуациатә гхак ыҟазар;
«4» ықәыргылатәуп	–орфографиатә гхақәа 2, нас апунктуациатә гхақәа 2 ыҟазар; –орфографиатә гхаки, нас апунктуациатә гхақәа 3 ыҟазар; – апунктуациатә гхақәа мацара 4 ыҟазар;
«3» ықәыргылатәуп	–орфографиатә гхақәа 4, нас апунктуациатә гхақәа 4 ыҟазар; –орфографиатә гхақәа 3, нас апунктуациатә гхақәа 5 ыҟазар; – апунктуациатә гхақәа мацара 7 ыҟазар;
«2» ықәыргылатәуп	–орфографиатә гхақәа 7, нас апунктуациатә гхақәа 7 ыҟазар; –орфографиатә гхақәа 6, нас апунктуациатә гхақәа 8 ыҟазар; – орфографиатә гхақәа 5, нас апунктуациатә гхақәа 9 ыҟазар;

Аԥсуа бызшәазы адиктант иацу адҵазы ахәшьара ықәыргылатәуп абарҭ акритериақәа рыла:

1. Адҵа ииашаны инагӡаны аҟаҵара; аԥҟарақәа ирықәныҟәаны аҩраҿы рхархәара;
2. Атема агәынкылашьеи аилкаашьеи аҳаракыра аҩраҿы агәаҭара;
3. Аҩраҿы аҵаҩцәа ражәаҳәа ашьақәыргылашьа, рхатәы ҳәоуқәа реиқәыршәашьа ацклапшра;
4. Аҵаҩцәа аҳәоуқәа синтаксислеи, ажәақәа морфологиалеи, морфемалеи, ашьҭыбжьқәа фонетикалеи реилыргашьа аилкаара.

Адҵа зцу адиктант аҩраан адҵазы иқәыргылатәу ахәшьарақәа ихадоу рыкритериақәа

	Агхақәа рхыԥхьаӡара
«5» ықәыргылатәуп	– адҵа зегьы ииашаны инагӡазар;
«4» ықәыргылатәуп	– адҵа 3/4 ииашаны инагӡазар;
«3» ықәыргылатәуп	– адҵа абжа ииашаны инагӡазар;
«2» ықәыргылатәуп	– адҵа абжеиҳара нагӡамзар;

Ажәартә диктант аҩраан иқәыргылатәу ахәшьарақәа ихадоу рыкритериақәа

	Агхақәа рхыԥхьаӡара
«5» ықәыргылатәуп	– гхада иҩызар;
«4» ықәыргылатәуп	–1-2 гха ыҟазар
«3» ықәыргылатәуп	–3-4 гха ыҟазар
«2» ықәыргылатәуп	– агха рацәа амазар

Азгәаҭа:

- ахәшьара «4» ықәыргылазар ҟалоит хра злам орфографиатә гхақәа 3 ыҟазар;
- 5-тәи акласс аҿы адиктант азы ахәшьара «3» ықәыргылазар ҟалоит:

орфографиатә гхақәа 5, нас апунктуациатә гхақәа 4 ыҟазар;

9. Ахыҭхәаақәеи аиҭахәақәеи рҭаӡара, рыхәшьара

Ахыҭхәаақәеи аиҭахәақәеи – аҵаҩы иажәахәа аиҿкаашьа аҩаӡара, шаҟа ииашаны еишьҭаргыланы ихшыҩҵак еиқәыршәоу аилкааразы ихадоу ҩратә - гәаҭаратә формоуп.

Ахыҭхәаа –темак ала аҵаҩы ихшыҩҵаки, ихәыцрақәеи, игәаанагарақәеи реиҭахәаара ҩрала аарԥшра иазку ашколтә усура хкуп.

Аиҭахәа – атекст иазааигәаны аиҭахәа аҩра иазку усура хкуп.

Аҵаҩы ихала иҩуеит ахыҭхәааи аиҭахәеи. Ахҩааларазы даҽа хыҵхырҭак ихы иаирхәар ҟалаӡом (даҽаӡәы иҿы ахҩылаара, алагамҭатә текст уб.иҵ.) Ихҩаалоу аусумҭазы иааидкыланы «2» ықәыргылатәуп, аҵаҩы ихалатә усурахь иԥхьаӡатәым (ари аҩыза аиҭахәа ма ахыҭхәаа ириашамзар алшоит)

Аиҭахәақәа иныҟәырԥшу рҭаӡара:

Акласс	Ажәақәа рхыԥхьаӡара
5 акл.	100-120 (90-110)
6 акл.	120-150 (110-130)
7 акл.	150-200 (130-180
8 акл.	200-250 (180-230
9 акл.	250-300 230-280
10 акл.	350-400 280-330
11 акл.	400-450 330-380

Азгәаҭа: Аконтрольтә усурақәа рымҩаԥгараан аиҭахәа аҩразы иазыԥшәоу аамҭа (ҩ-урокк) азгәаҭаны, аиҭахәақәа рҭаӡараҿы ажәақәа рхыԥхьаӡара иагхоит.

Акласс	Ажәақәа рхыԥхьаӡара
5 акл.	90-110
6 акл.	110-130
7 акл.	130-180
8 акл.	180-230
9 акл.	230-280
10 акл.	280-330

11 акл.	330-380

Ахытҳәаақәа иныҟәырҧшу рҭаӡара

Акласс	Ажәа	Адаҟьа
5 акл.	100	0,5– 1,0
6 акл.	120	1,0 – 1,5
7 акл.	140	1,0- 2,0
8 акл.	180-200	2,0-2,5
9 акл.	200-250	2,5-3,0
10 акл.	2500-300	3,0-3,5
11 акл.	300-350	3,5 – 4,0

Азгәаҭа: Аҵаӷы иусумҭа аҭаӡара акыр иахьыҧшуп атекст астиль, ажанр, аҵакы, аҵаӷы иусушьа аццакыра, инапӷымҭа уб егь. Убри азы иарбоу аҭаӡарақәа иныҟәырҧшу згәаҭароуп.

Иарбан хыҭҳәазаалак, ма еиҭаҳәазаалак рыҟны ӷ-хәшьарак ыҟәыргылахоит: актәи – аҵаки ажәаҳәеи рзы (абызшәатә нормақәа рхархәашьеи атекст астиль мҧсахкәа аҵакы аарҧшреи рзы), аӷбатәи – аӷрадырразы (аорфографиатә, апунктуациатә, аграмматикатә ҧҟарақәа рзы). Аӷ-хәшьарак аҧсуа бызшәахьы ицоит.

Алитература адырра агәаҭаразы аусура (ахыҭҳәаа, аиҭаҳәа) мӷаҧгазар, актәи ахәшьара (аҵаки ажәаҳәеи рзы) алитературахь иҧхьаӡатәуп, аӷбатәи (аӷрадырразы) – абызшәахьы. Ажурнал аҿы ахәшьарақәа иаҳарбоит аҵәаӷәа рыбжьаҵаны (5/5)

Аиҭаҳәа атекст аагазароуп аҵаӷы дызхысхьоу, ибзианы иидыруа ӷымҭак, ма аӷымҭа аҟынтә цыҧҵәахак.

Аҵаӷы илшозароуп аӷымҭа ахцәажәара, анализ азура. Убасҟан ауп алитературазы ахәшьара аныҟәыргылахо.

Арҿиаратә дҵа зцу аиҭаҳәа аӷраан, аҵаӷы аиҭаҳәа аниӷлак ашьҭахь, уи иацу адҵа, хымҧада, инаигӡароуп. Идгалоу атема ааирҧшыроуп, ҿыгҳарыла 1/3 ахәҭа аиҭаҳәа аҟынтә. (Иаҳҳәап: аиҭаҳәаҿы 360 ажәа ыҟазар, иацу ахыҭҳәаа 108 ажәа рҟынӡа иҟазароуп).

Ахыҭҳәаа ма аиҭаҳәа рҵаккәа раарҧшышьа рыхәшьаразы ирыҟәныҟәатәуп абарҭ акритериақәа:

- Аҵаӷы иусумҭа атемеи атекст аҵаки ахьынӡеиқәшәо;
- Атема иахьынӡахәҭоу ихарҭәааны иахьынӡаарҧшу;
- Афакттә материалқәа ииашаны иахьынӡаарҧшу;
- Аиҭаҳәа аҵакы еишьҭаргыланы иахьынӡеиҭаҳәоу;

Ахыҭҳәаа ма аиҭаҳәа ажәаҳәа аиҿкаашьа, излаӷу абызшәа аццьара иианы ахәшьара ақәыргылаҭазы хшыӷзышьҭра рыҭатәуп:

- Абызшәа ажәар абеиара, ажәаҳәа грамматикала иианы ашьақәыргылара;
- Аӷымҭа астиль акзаара, ажәаҳәа аилыххара, асахьаркра, ахшыӷҵак агәылыршәара;
- Ажәаҳәа аҧсыҽра, ажәаҳәатә гхақәа ралкаара.

Аусумҭақәа рыриашараан аҵаки ажәаҳәеи рзы ахәшьара ақәыргыларазы арҵаҩы хшыҩзышьҭра ззиуа агхақәа :

Ажәаҳәатә гхақәа (жә) – ажәаҳәаҿы ииашамкәа ахархәара зауз ажәақәа.

Ажәаҳәатә гхақәа рахь иԥхьаӡатәуп:

1. Адиалекттә ажәақәа, афразеологиатә еицааиракәа, архаизмқәа, анеологизмқәа, аомонимқәа, антонимқәа, асинонимқәа уҳәа уб. егь. ииашамкәа рхархәара.
2. Ахаҿытә хьызцынхәрақәа ииашамкәа рхархәара (зны актәи ахаҿала аҩра, нас ахԥатәи ахаҿахьы аиасра)
3. Имцхәу ажәақәа рхархәара.
4. Ажәак ҩынтә-хынтә аиҭеиҭаҳәара.
5. Атекст ахәҭақәа рҭыԥԥсахра.
6. Иманшәаламкәа атекст алагара, агха хадара злоу атекст ахәҭаҿы, ма иманшәалам аҵыхәтәа.

Афакттә гхақәа (ф) – аҩраҿы иаарԥшу афактқәа ианаҿагыло аҵабырг.

Афакттә гхақәа рахь иԥхьаӡатәуп:

1. Алитературатә ҩымҭақәа рҵакы архәанчара (аицакра), цқьа еилырганы иҳәам, иманшәаламкәа иаагоу аҿырԥштәқәа.
2. Ацитата ииашамкәа ахархәара. Ацитата зтәу автор дазгәаҭамзар. Ацитата зтәу автор иакәымкәа даҿаӡәы дарбазар.
3. Аҭоурыхтә фактқәа уҳәа егьырҭ афактқәагьы рымдырра.
4. Алитературатә фырхацәа рыхьызқәа, рыжәлақәа, аҭыԥ хьызқәа уҳәа ииашамкәа рыҩра. Алитературатә ҩымҭақәа, урҭ ржанрқәа, равторцәа ииашамкәа азгәаҭара.

Аграмматикатә гхақәа – агхақәа ажәақәа, ажәеидҳәалақәа, аҳәоуқәа рҿы: аграмматикатә еилагаракәа ажәахырҿиараҿы, аморфологиаҿы, асинтаксис аҿы.

Аграмматикатә гхақәа рахь иԥхьаӡатәуп:

1. Ажәахырҿиараҿы агха. Ажәаҳәа хәҭақәа ажәахырҿиаратә аффиксқәа рыла рыԥсахраан агха амазар.
2. Азыхҳәааи азҳәеи, азырхеи азҳәеи хаҿылеи, класслеи, хыԥхьаӡаралеи реиқәшәараҿы агха амазар.
3. Еижәлантәу аҳәоу хәҭақәа злоу аҳәоуқәа ииашамкәа еиқәыршәазар.
4. Аицааиракәа злоу аҳәоуқәа ииашамкәа еиқәыршәазар.
5. Еилоу аҳәоуқәа ииашамкәа еиқәыршәазар.
6. Иԥиоу ажәаҳәа злоу аҳәоу ииашамкәа еиқәыршәазар.
7. Адиалог (аиҿцәажәара) ииашамкәа еиқәыршәазар.
8. Ҳәоу хәҭак бжьажьзар.
9. Ашьҭынгылақәеи, аидҳәалақәеи, ахәҭаҷқәеи, абжьыҟьақәеи ииашамкәа ахархәара рымамзар.

Аорфографиатә гхақәа – *грамматикатә ԥкарала ишьақәыргылам. ииашамкәа иҩу ажәа.*

Аорфографиатә гхақәа ирацәаны иҟарҵоит алагарҭатә классқәа рҿы.

Аорфографиатә гхақәа уриашыр алшоит иазааигәоу ажәаԥсахрала, ақәыӷәӷәарала, морфемала аилыргарала, аҩышьаԥҟарала. (Иаҳҳәап: ацҳаражәҳаҩ. Иҳариашоит агха – аҳәара ала – ацҳаражәҳәаҩ.)

Ахыҭҳәаақәеи аиҭаҳәақәеи рымҩаԥгарала игәаҭахоит:

- Атема аартра алшара;
- Атема, астиль мԥсахкәа аҵакы аарԥшраҟны абызшәа алшарақәа рхархәашьа;
- Абызшәатә нормақәеи аграмматикатә ԥҟарақәеи рхархәашьа.

Иарбан хыҭҳәазаалак, ма еиҭаҳәазаалак рыҟны ахәшьарақәа ꚩба ықәыргылахоит: актәи - аꚩымҭа аҵаки ажәахәа еиҿкаашьеи рзы, аꚩбатәи – аꚩрадыррразы (аорфографиатәи, апунктуациатәи, абызшәатәи анормақәа рықәныҟәаразы).

Идырым атекст аҟынтә иаагоу аиҭаҳәа ахәшьарақәа аꚩбагьы ԥхьаӡоуп аԥсуа бызшәазы хәшьарақәаны.

Алитература адырра агәаҭаразы аусура мꚩаԥгазар, актәи ахәшьара: аҵаки ажәаҳәеи рзы - алитератураз иқәыргылахоит, аꚩбатәи ахәшьара: аꚩрадыррразы - абызшәахьы ицоит. Ажурнал аҿы аꚩ–хәшьаракгьы алитература адаҟьаҿы ианҵахоит аҵәаӷәа рыбжьаҵаны (5/5).

10. Аконтрольтә усуракәа рыхкқәеи рхыԥхьаӡареи аԥсуа бызшәеи алитературеи рзы.

Аклассқәа	5	6	7	8	9	10	11
Асааҭқәа	3/3	3/3	3/3	2/2	2/2	1/3	1/3
Аусура хкқәа							
Адиктант	5	5	5	4	3	2	2
Аиҭаҳәа	4	4	4	3	2	–	–
Арҿиаратә дҵа зцу аитаҳәа		–	–	1	2	4	4
Ахыҭҳәаа	1	1	1	1	1	3	3
Зынӡа	10	10	10	9	9	9	9
Аꚩныҟатәи аусуракәа							
Аиҭаҳәа	1	1	1	1	1	–	–
Арҿиаратә дҵа зцу аиҭаҳәа	–	–		1	1	1	1
Ахыҭҳәаа	1	1	1	1	1	2	2
Зынӡа	12	12	12	12	12	12	12

Азгәаҭа:

1. Аԥара аминистрреи, аԥара усбарҭеи аԥара аҟәшақәеи, ашкол ахадареи имꚩаԥырго агәаҭаратә усуракәа уахь иахыԥхьаӡалатәым.

2. 10-11-тәи аԥсуа бызшәеи алитературеи апрофильтә классқәа рҿы асааҭқәа (абызшәа - 2 сааҭк, алитература - 5 сааҭк) ахьацло аҟынтә) аконтрольтә усуракәа рхыԥхьаӡара даҽа ꚩ-усурак аԥлоит (ахыҭҳәаакәа - 2), зынӡа 14 контрольтә усура.

3. 5, 6, 7,8 аклассқәа рҿы аꚩныҟатәи аконтрольтә усуракәа аԥсуа литература атетрадқәа рҿы рыꚩра; 9, 10, 11 аклассқәа рҿы– хазы атетрад ҿыц азкны рыꚩра.

11. Аиҭаҳәаакәеи ахыҭҳәаакәеи рыхәшьаракәа ихадоу рыкритериакәа

Ахәшьарақәа	Аҵаки ажәаҳәеи	Аҩрадырра
5	• Аусумҭа аҵакы инхарҭәааны атема иақәшәоит; • Афакттә гхақәа амазам; • Аҵакы ишахәҭоу еишьҭаргыланы еиҭаҳәоуп; • Аусумҭа алкааууп ажәар абеиарала, еиуеипшым асинтаксистә еиҿапшышьаққәа рхархәашьала, иахьахәҭоу ажәаахархәарала; • Атекст агәылыршәашьеи астили еизакуп, еимадоуп. Иааидкыланы аҵаки ажәаҳәеи рҿы акы-ҩба гха-пха иреиҳам.	Иҟаларц ҟалоит: Орфографиатә гхак, ма пунктуациатә гхак, мамзаргьы грамматикатә гхак. (1 -0-0, 0-1 -0, 0-0-1
4	• Аусумҭа аҵакы еиҳарак атема иақәшәоит. (Маҷк атема ацәхьаҵра аныпшуеит. • Аҵакы еиҳарак ииашоуп, аха акык- ҩбак афакттә еилагарақәа амоуп. • Аусумҭа ахшыҩҵак аишьҭагылашьаҿы ихадам еилагарақәак ыҟоуп. • Алексикатәи аграмматикатәи ажәаҳәа ашьақәыргылашьа еиуеипшым, еизакуп. • Аусумҭа астиль еизакуп, иахьынӡахәҭоу игәылҭәааууп. Иааидкыланы аусумҭаҿы аҵаказы агха - пхақәа 2 иреиҳам, 3-4 ажәаҳәҭатә гха маҷқәак амоуп.	Иҟаларц ҟалоит: Аорфографиатә гхақәа 2, апунктуациатә гхақәа 2, ма аорфографиатә гхақәа 1, апунктуациатә гхақәа 3, мамзаргьы, апунктуациатә гхақәа 4, аорфографиатә гха амамкәа; иара убас аграмматикатә гхақәа 2. (2-2-0, 0-2-2, 1-3-0, 1-2-1, 0-4-0, 0 -0 -2, 0-3-1)
3	• Аусумҭа аҵакы атема акыр иацәхьаҵуп; • Аусумҭа аҵакы ахадарак иашоуп, аха афакттә гхақәак, цәхьаҵрақәак амоуп; • Аиҭаҳәа аишьтагылашьа ахьеилагоу ыҟоуп; • Ажәар хьысҳауп, ажәаҳәа грамматикала ииашаны ишьақәыргылам; • Аусумҭа астиль акзаара амам, ахшыҩҵак иахьынӡахәҭоу игәылыршәам. Иааидкыланы аусумҭаҿы аҵаказы агха - пхақәа 4, нас ажәаҳәатә гхақәа 5 рҟынӡа иҟоуп.	Иҟаларц ҟалоит: Аорфографиатә гхақәа 4, апунктуациатә гхақәа 4; ма аорфографиатә гхақәа 3, апунктуациатә гхақәа 5; мамзаргьы, апунктуациатә гхақәа 7-8 аманы, аорфографиатә гха зынӡа иамамкәа. (5-тәи акласс аҟны аусумҭа аорфографиатә гхақәа 5, апунктуациатә гхақәа 4, иара убас, аграмматикатә гхақәа 4 амазар, ахәшьара «3» ықәыргылазар ҟалоит. (4-4-0, 3-5-0, 0-7-0, 0-0-4, 0-4-4, 3-5-1)
2	• Аусумҭа аҵакы атема иақәшәом; • Афакттә еилагарақәа рацәоуп;	Иҟаларц ҟалоит: Аорфографиатә гхақәа 7,

	• Аиҭаҳәа аишьҭагылашьа еиқәшәом,ихадароу ахшыҩҵак аарԥшым; • Ажәар даара ихьысҳауп, ажәаҳәа ҭбааӡам, ирацәоуп ииашамкәа ахархәара змоу ажәақәа; • Атекст астиль еилагоуп. Иааидкыланы аусумҭаҿы аҵаказы агхақәа 6, ажәаҳәаҿы агхақәа 7 рҟынӡа иҟоуп.	апунктуациатә гхақәа 7; мааорфографиатә – 6, апунктуациатә -8; мамзаргьы, аорфографиатә -5, апунктуациатә -9; иара убас, аорфографиатә -8, апунктуациатә -6, аграмматикатә гхақәагьы 7 рҟынза иҟазар. (7-7-0, 6-8-0, 5-9-0, 8-6-0, 0-0-7, 0-7-7)

Азгәаҭа:

1. Ахыҭҳәаа ахәшьараан хшыҩзышьҭра аҭатәуп аҵаҩы ихатәгәаанагара аарԥшышьа, ихатә знеишьеи иажәаҳәа ашьақәыргылашьеи рыла егьырҭ дызлареиԥшым, иҷыдароу алкаара. Уи алшара ҟанаҵоит актәи ахәшьара баллк ашьҭыхра.
2. Ахыҭҳәаа ашәага аҭаӡара анорма инахыҳәҳәаны 1,5 рыла еиҳаны иҩызар, ахәшьара «4» ақәыргылараз 3 орфографиатә, 2 пунктуациатә, 2 грамматикатә гхақәа рымазар ҟалоит мамзаргьы: 2-3-2; 2-2-3 гхақәа.Ахәшьара «3» ықәыргылазар ҟалоит: 6-4-4; 4-6-4; 4-4-6 гхақәа рымазаргьы. Ахәшьара «5» ықәыргылахоит ахыҭҳәаа ашәага аҭаӡара анорма инахыҳәҳәаны иҩызаргьы.
3. Актәи ахәшьара (аҵаки ажәаҳәеи рзы) хар «4», ма «5» иқәыргылатәым, ахыҭҳәаа атема аартымзар, аҩымҭа ахаҭа хар амамкәа иҩызаргьы.

12. Акласстә арҵаратә усуракәа рыхәшьара

Акласстә арҵаратә усуракәа (еиуеиԥшым аҽаршьцыларақәа, адиктант хкқәа аконтрольтә усуракәа ирызкым) рыхәшьаракәа еиҳа ирԍаԍәатәуп.

Арҵаратә усуракәа рыхәшьараан иқәныҟәатәуп:

- Аҵаҩы ихала инаигӡо аусура аҩаӡара;
- Иусумҭа амҽхак;
- Иҩышьа аиҿкаашьа, ацқьара, аԥшӡара.

Арҵаратә усура алагамҭаз аҵаҩы иҟаиҵарц зылшо агхақәа рзы игәиҽанҵазаргьы, иҵаҳәазаргьы, ахәшьаракәа «5», «4» ықәыргылахоит иусумҭа зынӡа гхада иҩызар, ма агха иҟаиҵаз ихала ириашазар.

Ҵакылеи ҩрадырралеи аусумҭакәа рыҩаӡара еиԥшызар, рыхәшьараан хшыҩзышьҭра аҭатәуп аҩымҭа ацқьара, аиҿкаара, акаллиграфиа аԥшӡара, аҵшьра, адҵа анагӡашьа ...

Ахалатә усуракәа рыхәшьараан ирықәныҟәатәуп аконтрольтә усуракәа рнормакәа.

13. *Аихшьалатә хәшьарақәа рықәыргылара*

Аҵара ашықәс абжеи аҵара ашықәс анҵәамҭеи рзы иқәыргылахоит аихшьалатә хәшьара. Уи иаанарԥшуеит аҵаҩы аԥсуа бызшәазы атеориатә материал ахьынӡеидыруа, иажәаҳәа аҿиашьа, иоуз адыррақәа рхархәара шилшо, аорфографиатәи апунктуациатәи дыррақәа имоу рыҩаӡара. Аихшьалатә хәшьара ақәыргылараан иахәаԥштәуп аҵаҩы ашықәсантәи иеихьӡарақәа: дызхысхьоу аматериал зегьы аидкыланы иахьынӡеидыруа аҩаӡара.

Аихшьалатә хәшьара ақәыргылараан аҵаҩы иоухьоу ахәшьарақәа зегьы еихшьаланы ирылҵуа ибжьаратәу арифметикатә знеишьа мацарала ақәыргылара иашам.

Аихшьалатә хәшьара ақәыргылараан хадара аҭахоит аҵаҩы аорфографиатә, апунктуациатә, ажәахәатә дыррақәеи алшарақәеи имоу рзы. Убри аҟнытә, аҩрадырразы «хар амам» иқәыргылатәым аҵара ашықәс абжазы, ма аҵара ашықәс азы аҵаҩы аконтрольтә усурақәа (аиҭаҳәақәеи, ахыҭҳәаақәеи, адиктантқәеи) иҩыз рҿы аорфографиеи, апунктуациеи, ажәаҳәеи рдырразы «2», иоузар.

Милаҭла иаԥсуамкәа аԥсуа школқәа рыпрограммала аԥсуа бызшәеи алитературеи зҵо аҵаҩцәа русумҭақәа рыхәшьараан 1–2 гха рыла еиҳазар ҟалоит егьырҭ рҿы аасҭа.

Азеиԥшбжьаратә школ иҭоу 11(12)-тәи акласс аҵаҩы, аԥсуа бызшәа маҭәарк аҳасабала иахысуа, иеихшьалатә хәшьара аԥсуа бызшәазы ишьақәыргылахоит аԥышәаратә ҩра ахыҭҳәааазы, ма аиҭаҳәазы иоуз ахәшьареи ҿырҳәалазы иоуз ахәшьареи рыла.

14. *Аҩратә усурақәа рҭаӡара*

Акласс	Адиктант	Аиҭаҳәа	Ахыҭҳәаа
5	90 -100 ажәа	100–120 (90-110) ажәа	100 ажәа
6	100–110	120–150 (110-130)	120
7	110–120	150–200 (130-180)	140
8	120–130	200–250 (180-230)	180 –200
9	130–140	250–300 (230-280)	200 – 250
10	150–160	350–400 (280-330)	250 – 300
11	170–180	400–450 (330-380)	300 – 35 0

16. Аҩратә усумҭақәа рыриашараан агхақәа шарбатәу

I— аорфографиатә гха;
V— апунктуациатә гха;
Г— аграмматикатә гха;
[ ]– имыцхәуп;

> – еиҭцыхтәуп, иамхтәуп;
V́ – ибжьажьуп, иацҵатәуп;
Ө –ажәа ԥсахтәуп;
~ – аусумҭа ахәҭақәа еидҳәалам;
Z –абзац алагамҭа, ацәаҳәа ҟаԥшь;
Х – ахшыҩҵак, ма аиҭеиҭаҳәара;
ЖӘ – ажәаҳәаҿы агхақәа аҵәцара;
Ф – афакттә еилагарақәа.

17. Аԥхьашьа атехника анормақәа (иқәырԥшу)

Акласс	Убжьы нҭыганы (ажәа/мин)	Убжьы мыргакәа (ажәа/мин)
5	100 ажәа	130–150 ажәа
6	110 ажәа	150–180 ажәа
7	120 ажәа	180–210 ажәа
8	130 ажәа	210–240 ажәа
9	140 ажәа	240–260 ажәа